

ÁLDOTT SZEGREGÁCIÓ¹

Kegye Adél

A Kúria a nyíregyházi iskolai reszegregációs ügyben hozott döntése 2015. április 22-ét a magyar oktatásügy és az integráció fekete napjává tette.² Az ítélet szerint sem Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata, sem pedig a Hajdúdorogi Egyházmegye, illetve annak két nyíregyházi iskolája nem sértette meg az egyenlő bánásmód követelményét, nem szegregálta a Nyíregyháza Huszártelepén élő roma gyermekeket, s a bíróság elutasította a CFCF közérdekű igényérvényesítés keretében benyújtott valamennyi keresetét.

A határozat értelmében tovább működhet Nyíregyháza Huszártelep nevű részén a görögkatolikus iskola, a szabad iskolaválasztásra és a vallásszabadságra hivatkozással. Történt ez annak ellenére, hogy a perben bebizonyosodott, hogy a tanulók szinte valamennyien romák. Az ezen írás tárgyát képező reszegregációs per volt az első, amelyet a CFCF (Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány) tizenegy éves működése során a Kúria előtt elvesztett, és először mondta ki jogerősen magyar bíróság, hogy a jogvédők által kifogásolt iskola működése azon szűken meghatározott esetek körébe tartozik, amikor a törvény kifejezetten lehetővé teszi az elkülönítést.

Előzmények

Az ügy 2006-ban kezdődött, amikor a CFCF pert indított a nyíregyházi önkormányzat ellen amiatt, mert az nem számolta fel – illetve fenntartotta – a Nyíregyháza szélén található Guszev-telepen – vagy más néven Huszártelepén – működő szegregált, 13. számú Általános Iskolát. Mint sok magyar nagyvárosban, Nyíregyházán is volt és jelenleg is van szegénytelep, ahol többségében cigány emberek élnek. A Huszártelep egy szegregátum, zárványterület, ahonnan tömegközlekedéssel nehezen és hosszú idő alatt érhető el a belváros. A 2006-ban indult eljárás célja az volt, hogy a roma gyerekeket az iskolafenntartó önkormányzat integrálja a város többi általános iskolájába. A per nyomására 2007-ben bezárták az iskolát, és annak tanulóit – kevesebb mint 200 gyereket – a város hat kijelölt belvárosi iskolájában helyezték el. A telep földrajzi elhelyezkedése miatt a városi önkormányzat iskolabuszt indított a gyerekeknek, akik kísérettel, ingyenesen juthattak el így a belvárosi iskolákba.

A 2010-ben hivatalba lépett új városvezetés azonban a deszegregáció okozta problémákat, a főként a felsőbb évfolyamokból integrált gyerekek beilleszkedési nehézségeit, valamint a többségi szülők panaszait úgy kívánta orvosolni, hogy újra nyitotta a szegregált iskolát. Fondorlatos módon azonban nem az önkormányzat, hanem egy egyház – a görögkatolikus egyház Hajdúdorogi Egyházmegyéje – nyitott iskolát a telepen, a korábbi 13. sz. Általános Iskola épületében. 2011. május 31-én az önkormányzat és az egyház között megkötött szerződéscsomag hozta létre a huszártelepi Sója Miklós Görögkatolikus Általános Iskolát, amely alapján az egyház ingyenesen megkapta a telepi iskolaépületet és a működést elősegítő rendszeres pénzügyi támogatást, ennek fejében pedig vállalta, hogy végre megnyitja kapuit a cigány gyermekek előtt is – persze a telepen –, cigánypasztorációs tevékenysége keretében. A görögkatolikusok ugyanis hosszú évek óta jelen voltak Nyíregyházán, a belvárosban

¹ Másodközlés, eredetileg megjelent: Kegye Adél (2015): Áldott szegregáció. *Fundamentum*, 19. 1. sz. 75–85. (jelen tanulmányban kiegészítve A strasbourgi bíróság döntése című ponttal)

http://epa.oszk.hu/02300/02334/00067/pdf/EPA02334_fundamentum_2015_01_075-085.pdf

² A Kúria 2015. április 22-i, Pfv.IV.20.241/2015/4.számú ítélete. Az ügyben született valamennyi ítélet elérhető a CFCF honlapján: <http://cfcf.hu/jogi-%C3%BCgyek/jogi-dokumentum%C3%A1r>

általános, közép- és főiskolát is működtettek, oda azonban elvették jártak cigány gyermekek. Az új telepi egyházi iskolába – amely kezdetben a belvárosi elitintézmény, a Szent Miklós Görögkatolikus Iskola tagintézményeként működött – 16 első osztályos tanuló iratkozott be a 2011/2012-es tanévben. Az iskola tanulói a Huszártelenen mélyszegénységben élő cigány családok gyermekei közül kerültek ki.

Miután a CFCF többször is hiába próbálta lebeszélni az egyházi vezetőt az iskolanyitásról, személyiségi jogi pert indított az egyenlő bánásmód megsértése miatt a reszgregációt kiöltő önkormányzattal szemben, majd később perbe vonta az egyházat. A CFCF keresettel támadta az önkormányzat és az egyház között létrejött együttműködési megállapodást, annak nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütközése okán. Kérte annak megállapítását is, hogy az önkormányzat a tulajdonában álló iskolaépület ingyenes használatba adásával, az iskolabusz megszüntetésével és az egyház számára anyagi támogatás nyújtásával a huszárteleni cigány gyerekeket nemzetiségi alapon jogellenesen elkülönítette a nem cigányoktól. A görögkatolikus egyházat egyrészt, mint szerződő felet, másrészt mint a saját intézményei körében is elkülönítést alkalmazó fenntartót perelte az alapítvány.

Az elsőfokú bíróság által lefolytatott, igen alapos bizonyítási eljárás olyan elismert szakemberek, kutatók tanúvallomásait rögzítette, mint Kertesi Gábor és Havas Gábor, akik az alpereseken és az oktatásért felelős miniszteren kívül sokakat meggyőztek arról, hogy csakis az integráció a járható út, amit szegregált közegben még „felzárkóztatás” címén sem lehet kivitelezni.

A Nyíregyházi Törvényszék 2014. február 28-án hozott ítéletében a szerződés semmisségére és a jogsértés megszüntetésére vonatkozó kérelmek kivételével helyt adott a felperesi keresetnek, s megállapította mind az önkormányzat, mind az egyház felelősségét a roma gyermekek jogellenes elkülönítésében. Az elsőfokú bíróság külön rámutatott arra, hogy nem szolgálhatott a görögkatolikus egyház kimentéséül az a tény, hogy az iskola felekezeti oktatást nyújtott, hiszen a perben felmerült bizonyítékok szerint a telepi iskolát nem a szülők kezdeményezésére nyitották meg, s azt ők nem is annak felekezeti jellege miatt választották. A bíróság kötelezte az alpereseket a jogsértés abbahagyására, és eltiltotta őket a további jogsértésektől.

Az alperesek fellebbezése nyomán a Debreceni Ítéltábla 2014. november 6-án helybenhagyta az elsőfokú ítéletet, s kiszólt az ügyben önként tanúskodó Balog Zoltán miniszternek is: míg a miniszter véleménye szerint a szegregált környezetben működő iskola lehetővé teszi a felzárkózást, és elősegíti, hogy az integráció sikeres legyen, a bíróság – ítéletében Gordon W. Allportot, a tárgyaláson pedig az ún. Little Rock Nine³-esetet idézve hangsúlyozta: bár a szegregációt pusztán a jog eszközeivel megszüntetni nem lehet, de miként azt az amerikai példa is mutatja, az adminisztratív úton támogatott szegregáció ellen adminisztratív eszközökkel kell fellépni.

Az alperesek felülvizsgálati kérelme alapján a per a Kúria előtt folytatódott. S bár az idézést még Baka András tanácsa adta ki, az ítéletet érdekes módon már egy másik, a Mészáros Mátyás vezette tanács jegyzi. Bár arra nem derült fény, hogy mi tette szükségessé

³ A „Little Rock Nine” kilenc afroamerikai fiatal takar, akik az amerikai Legfelsőbb Bíróság mérföldkőnek számító *Brown v. Board of Education* döntését követően a központilag elrendelt integráció úttörőiként vonultak be a történelembe, miután 1957 őszén beiratkoztak a Little Rock Central High School középiskolába. Az arkansasi kormányzó szegregációpártiakat támogató intézkedései miatt végül Eisenhower elnök közbeavatkozására volt szükség, aki katonákat rendelt ki a diákok kíséretére az iskolába járáshoz. Lásd például ezt az értékelést az érintett állam legfelsőbb bíróságának későbbi bírójától, aki maga is a szegregált iskolába járt a híres beiratkozást megelőző évben: Brown (2006).

a cserét, azt fontos látni, hogy mindkét tanács ítélkezett már a CFCF szegregációs pereiben. A Baka-tanács járt el a győri és a gyöngyöspatai ügyben, míg Mészáros Máttyás tanácsa ítélte a hajdúhadházi, a jászladányi, a kaposvári, valamint az indokolatlan fogyatékosként minősítéssel kapcsolatos nyíregyházi és a miskolci kártérítési ügyekben is. Időközben ráadásul a nyíregyházi döntést a Kúria elvi bírósági határozattá minősítette,⁴ vagyis nem arról van szó, hogy az ügyben eljáró tanács önjáró módon döntött. Az ítéletet ezek szerint a Kúria polgári szakágú elvi közzétételi tanácsa is úgy ítélte meg, mint amely a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügyben elvi kérdésekre is kiterjedő határozatnak tekintendő.

A Kúria két héttel az első osztályosok beiratkozására kijelölt időpontot követően, 2015. április 22-én úgy döntött, hogy nem jogellenes cigánypasztorációs indokkal külön egyházi iskolát fenntartani a cigány híveknek.

A Kúria ítéletének alábbi elemzése csak a számunkra leglényegesebb, a jogszzerű elkülönítés igazolásával kapcsolatos jogértelmezési kérdéseket érinti, s terjedelmi okokból kifolyólag nem tér ki további, például a reszegregációt megálmódó és részben finanszírozó önkormányzat sommás felmentéséből adódó aggályokra. Emellett a cikkben az ügy politikai összefüggéseit sem tárgyaljuk, miként a per által generált jogalkotási igényre is csak érintőlegesen térünk ki.

A nemzetiségi alapú iskolai szegregáció a roma gyerekek nem roma társaiktól való fizikai elkülönítését jelenti, amely a roma tanulók egyes osztályokban vagy egész iskolákban tapasztalható felülreprezentáltságában ölt testet. A szegregáció akadályozza a roma tanulók társadalmi integrációját, erősíti a sztereotípiákat és a többségi társadalom rasszista attitűdjeit a kisebbségi csoportokkal szemben. Következésképpen a szegregáció önmagában káros; mind a többségi, mind a kisebbségi csoportokra nézve (DARE-Net projekt, 2014).

A személyek közötti faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló 2000/43/EK irányelv (Faji Egyenlőségi Irányelv, 2000) értelmében tilos személyek között faji vagy etnikai alapon különbséget tenni, két kivételtől eltekintve. Egyrészt a foglalkoztatás területén enged teret az irányelv a faji vagy etnikai alapú különbségtételnek az ún. döntő foglalkoztatási követelmények esetében, másrészt pedig akkor, ha a különbségtétel egy olyan pozitív (megerősítő) intézkedésben nyilvánul meg, amelynek célja „[a] teljes egyenlőség gyakorlati megvalósításának biztosítása”, s amely „a faji vagy etnikai származásból adódó hátrányok kiküszöbölésére és ellensúlyozására” (Faji Egyenlőségi Irányelv, 2000. 5. cikk) irányul. Nyilvánvaló, hogy az oktatás területén a Faji Egyenlőségi Irányelv (2000) értelmében kizárólag az esélykiegyenlítő pozitív intézkedések adhatnak kivételt az egyenlő bánásmód követelménye alól.

A Faji Egyenlőségi Irányelvet (2000) átültető, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (Ebkvt.) 10. § (2) bekezdése a Faji Egyenlőségi Irányelvben (2000) nem nevesített, de egyébként a közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek megfelelő, a strasbourgi gyakorlatban pedig többször közvetett diszkriminációként megjelenő diszkriminációs formát, a jogellenes elkülönítést is szabályozza. E szerint tiltott az olyan rendelkezés, amely az Ebktv. 8. §-ában meghatározott védett tulajdonságok alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját a velük összehasonlítható helyzetben lévő személyektől vagy személyek csoportjától – anélkül, hogy azt törvény kifejezetten megengedné – elkülönít. A Faji Egyenlőségi Irányelv (2000) 5. cikkében foglalt, pozitív intézkedésekre vonatkozó szabályt az Ebktv. 11. §-a ültette át; azzal, hogy az előnyben részesítő intézkedések – feltéve, hogy azok megfelelnek a jogszabályi feltételeknek – nem sértik az egyenlő bánásmód követelményét.

Az Ebktv. további speciális szabályozást is tartalmaz kimondottan a faji, nemzetiségi és a borszínen alapuló hátrányos megkülönböztetés esetére. Ez egyrészt az általános kimentési

⁴ EH 7/2015. polgári elvi határozat

szabályok alkalmazásának tilalmát jelenti, ami alapján például nem lehet a faji alapú megkülönböztetésnek ésszerű indokát adni, másrésről szektorspecifikus szabályokat is tartalmaz. A jogellenes elkülönítés oktatásban fellelhető speciális alakzatát a törvény 27. § (3) bekezdés a) pontja nevesíti, az Ebktv. 28. §-a pedig meghatározza a nemzetiségi, vallási és nemi alapú oktatási szegregáció alóli kivételek körét.

Az Ebktv. 28. § (2) bek. a) pontja szerint jogszerű az elkülönítés, ha a közoktatási intézményben:

1. a szülők kezdeményezésére és önkéntes választása szerint olyan vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló, továbbá nemzetiségi oktatást szerveznek,
2. amelynek célja vagy tanrendje indokolja elkülönült osztályok vagy csoportok alakítását,
3. feltéve, hogy emiatt az oktatásban résztvevőket semmilyen hátrány nem éri,
4. továbbá, ha az oktatás megfelel az állam által jóváhagyott, államilag előírt, illetve államilag támogatott követelményeknek.

S hogy mi a különbség a nemzetiségi és a felekezeti kimentés között? A bíróságok jogértelmezését meglehetősen direkt módon igyekezett segíteni Szabó Máté korábbi ombudsman, amikor a CFCF felkérésére a nyíregyházi perre tekintettel vette számon a kimentési lehetőségeket. A biztos szerint „[a] nemzetiségi nevelés-oktatás elkülönítéssel való megszervezése csak a nemzetiségi hovatartozás vonatkozásában nem minősül jogellenes elkülönítésnek, minden más, az Ebktv. 8. §-ában szabályozott védett tulajdonság alapján történő további elkülönítés jogellenes lehet. S ugyanígy, a hitéleti alapon jogszerűen megszervezett elkülönítő nevelés-oktatás sem mentesít minden más szempontú elkülönítés jogellenességének a megállapíthatósága alól” (Szabó, 2013).

A nemzetiségi alapú elkülönítés kapcsán a szülő akaratának a nemzetiségi alapú elkülönítésre kell irányulnia, azt kell kezdeményeznie, az ilyen elkülönített oktatással szembeni pedig tartalmi követelmény, hogy a nemzetiségi tartalom is indokolja az elkülönítést. Ezen feltételeknek például könnyen meg tud felelni egy horvát tanítási nyelvű, horvát nemzetiségi iskola. Ezzel szemben a vallásos nevelés esetében nyilvánvaló, hogy a szülő iskolaválasztási akaratának arra kell irányulnia, hogy gyermekét vallási alapon különítsék el, s nem más egyéb jellemzője alapján, és hogy maga a vallásos nevelés tartalma indokolja a külön osztályt vagy iskolát. Nem mindegy tehát, hogy melyik kimentési tesztet hívja fel a bíróság, hiszen ettől függ, hogy az alperesnek mit kell bizonyítania.

A perben tehát lényeges kérdés volt, hogy a nyíregyházi iskolaügyben melyik kimentést kellett (volna) használni, hiszen a cigány többségű iskolát az egyház nem nemzetiségi, hanem felekezeti oktatás keretében működteti. Miután nem vitatottan a Sója Miklós Általános Iskola nemzetiségi oktatást egyáltalán nem nyújtott, így a nemzetiségi kimentésre az egyház nem is hivatkozhatott. S bár álláspontunk szerint önmagában ez a körülmény elegendő lett volna a jogsértés megállapítására, már csak az alapvető jogok biztosának perben csatolt állásfoglalása alapján is, a perben eljáró bíróságok vizsgálták, hogy a vallási kimentés feltételei teljesülnek-e. Az egyházi kimentés ugyanis erre irányult, tehát ebben végül is döntenie kellett a bíróságnak, de mégsem lett volna megkerülhető annak értékelése is, hogy vajon az egyébként jogszerűen megszervezett vallásos nevelés egyúttal megfelel-e a nemzetiségi kimentés által támasztott követelményeknek is. Persze ez bonyolítja a bizonyítást, hiszen akkor a szülőknek egyszerre kellett volna roma nemzetiségi és vallásos nevelést is választaniuk és kezdeményezniük, továbbá az oktatás tartalmának is olyannak kellett volna lennie, amely mindkét szempontból indokolja a külön nevelést. A bizonyításnak a vallási kimentésre való leszűkítése a per legfontosabb körülménye felett huny szemet: hogy az iskolába cigány gyerekek jártak.

A bíróságoknak úgy kellett volna az ügyet kezelniük, mint egy többes diszkriminációs ügyet (még ha nem is az), ahol a különböző érintett védett tulajdonságok vonatkozásában külön-külön kell vizsgálni a kimentést; már amennyiben azok másféle feltételeket támasztanak. A Nyíregyházi Törvényszék azonban – miután konstataulta, hogy nemzetiségi oktatás nem folyik az iskolában –, azt vizsgálta, hogy „a szülők önkéntes választása szerinti felekezeti oktatásban való részvétel céljából kifejezetten erre irányuló szülői kezdeményezés eredményeképpen létesült-e az intézmény.” Ezzel a megközelítéssel a Debreceni Ítéltábla is egyetértett.

A Kúria is kizárólag a vallásos nevelésre vonatkozó tesztet alkalmazta, mégpedig úgy, hogy a kimentésszabályban foglalt feltételek közül kizárólag az iskolaválasztás önkéntességére koncentrált; nem vizsgálta, hogy az oktatás tartalma indokolja-e a nemzetiségi alapú elkülönítést is, vagy hogy a gyermekeket a perben meghallgatott (szakértő) tanúk vallomása alapján az elkülönítésből adódóan hátrány éri-e.

Európai és nemzetközi normák sérelme?

Láthattuk, hogy míg az Ebktv. előnyben részesítésre vonatkozó szabályai egyértelműen az Faji Egyenlőségi Irányelv (2000) 5. cikke szerinti pozitív intézkedéseknek feleltethetők meg, addig a nemzetiségi oktatást, mint a nemzetiségi elkülönítés alóli mentesülés lehetőségét az irányelv alapján látszólag már meg sem szabadna engedni. A kérdés az, hogy mennyiben indokolhatja az elkülönítést a nemzetiségi oktatás működtetésének célja.

Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdeletről szóló, az 1964. évi 11. törvényerejű rendelettel kihirdetett UNESCO-egyezmény kifejezetten lehetővé teszi a kisebbségi oktatás megszervezését. Az Egyezmény 2. cikk b) pontja értelmében „nem tekintendő megkülönböztetésnek a nyelvi okból szervezett külön oktatás, amely megfelel a tanulók szülei vagy törvényes gyámjuk kívánságának, a részvétel, illetve ezen intézetek látogatása szabadon választható, és az itt nyújtott oktatás összhangban áll az illetékes hatóságok által esetleg előírt vagy elfogadott normákkal, különösen az azonos fokozatú oktatás tekintetében”. Az Egyezmény 5. cikk c) pontja pedig elismeri a nemzeti kisebbségek tagjainak jogát saját oktatási tevékenység folytatására, beleértve iskolák fenntartását is, valamint az illető állam oktatási politikájától függően – saját nyelvük használatát vagy oktatását. Látható, hogy az Ebktv. 28. § (2) bekezdése szerinti nemzetiségi oktatáson alapuló kimentés az UNESCO-egyezményben foglaltaknak felel meg, így ez az irányelvhez képest valóban többletet jelent, de nemzetközi kötelezettségből következő kitétel.

Az uniós jog jelenleg nem szabályozza az oktatás területén a vallási alapú megkülönböztetés tilalmát. Egyedül a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló 2000/78/EK irányelv (Foglalkoztatási Keretirányelv) rendelkezik a vallási alapú hátrányos megkülönböztetés tilalmáról, de az is csak a foglalkoztatás területén. Az Foglalkoztatási Keretirányelv 4. cikk (2) bekezdése a pozitív intézkedéseken túl kifejezetten lehetővé teszi az egyházaknak és más vallásos szellemiségű szervezeteknek, hogy különbséget tegyenek – a foglalkoztatás területén – vallási alapon. Ennek azonban korlátot is szab a keretirányelv: az ilyen jellegű, jogszerű vallási alapú megkülönböztetés esetében is figyelembe kell venniük a tagállamok alkotmányos rendelkezéseit és elveit, továbbá a közösségi jog általános elveit, és nem igazolható más alapokon nyugvó hátrányos megkülönböztetés. Akkor *mutatis mutandis* a vallási alapon megengedett iskolai elkülönítés sem valósíthat meg más védett tulajdonságon alapuló diszkriminációt? S bár a szolgáltatások területét lefedő, horizontális antidiszkriminációs irányelv elfogadása már jó ideje várat magára, ha egyszer mégis elfogadják, feltételezhetően az egyházi iskoláknak sem lesz megengedett a faji vagy etnikai alapú diszkrimináció.

Ebből következően álláspontunk szerint a nyíregyházi ügyben nem alkalmazhatta volna a Kúria a valláson alapuló elkülönítésre vonatkozó szabályokat anélkül, hogy egyúttal a felperes CFCF által valószínűsített nemzetiségi alapú elkülönítésre vonatkozó kimentési tesztet is lefuttatta volna.

Az Ebktv. 28. § (2) bekezdése jelenleg egy bekezdésen belül szabályozza a vallási és nemzetiségi kimentést, s nem tesz világos különbséget a két elkülönült oktatási forma között. S bár az antidiszkriminációs kódex több mint tíz éve hatályba lépett, eddig nem merült fel a nyíregyházi ügghöz hasonló jogalkalmazási probléma.

Ami miatt sürgősen rendezni kell – jogalkotás útján – a félreértésre okot adó rendelkezést, annak indoka az, hogy az utóbbi években ugrásszerűen – egyes számítások szerint három év alatt ötven százalékkal – nőtt az egyházi fenntartású köznevelési intézmények aránya (Népszabadság, 2015), s a Kúria ítélete után semmi sem szab gátat annak, hogy a több száz roma többségű általános iskolából egyre több kerülhessen át, a huszártelpi példából okulva, romapasztorációs vagy más nemes céllal a jó szándékú egyházakhoz.

Ezt a tendenciát némiképp elősegítheti a köznevelési törvény tavaly decemberi módosítása nyomán jelenleg is készülöben lévő kormányrendelet, amelynek kiszivárogtatott változata részleteiben szabályozná a vallási és/vagy nemzetiségi elkülönítés „lepapírozását”; vagyis végre mindenki számára rendelkezésre állna a nyomtatvány, amelynek aláírásával kifejezetten az elkülönített oktatáshoz járulhatna hozzá a szülő.⁵ A kormányrendelet az Ebktv. jogszerű elkülönítésre vonatkozó feltételeit szabályozná tovább: azt pontosítva, hogy milyen eljárás és nyomtatvány alkalmazása szükséges az elkülönítés kezdeményezéséhez vagy annak önkéntes választásához. Miként arra az alapvető jogok biztosa és nemzetiségek jogaiért felelő helyettese egy friss jelentésében rámutat, az Ebktv. 28. §-a kizárólag azt a célt szolgálja, hogy a szülőknek a nevelés megválasztásához való jogát összekapcsolják a nemzetiségi és vallási alapú identitás kiteljesítésének, a nemzetiségi és a vallásos-hitéleti alapú személyes autonómia megvalósításának lehetőségével.⁶ Az elkülönítés csak nagyon szigorú feltételek mellett jogszerű, a 28. § ezen kivételek körét szabályozza, ezért szűken értelmezendő. A biztosok is arra az álláspontra helyezkednek, hogy a megalkotás előtt álló szabályozás nem moshatja össze a nemzetiségi és vallásos oktatási formát, s így nem eredményezheti a garanciális szabályok gyengítését.

A kormányrendelet megalkotására felhatalmazó törvénymódosítás közvetlen előzménye, hogy a másodfokon eljáró Debreceni Ítélőtábla döntését követően az Emberi Erőforrások Minisztériuma sajtóközleményben adta mindenki tudtára, hogy „szükséges megvizsgálni, milyen jogszerű módjai lehetnek azon iskolák működtetésének, amelyek a hátrányos helyzetű gyerekek esélyteremtő felzárkóztató oktatását segítik” (Czibere, 2014)

Még két hét sem telt el, és 2014. november 18-án meg is született a kormány T/2085. számú, a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) módosításáról szóló törvényjavaslata, melynek a 27.§ (5) bek. z) pontja értelmében a kormány felhatalmazást kapna arra, hogy rendeletben határozza meg a szegregált oktatás alóli kivételeket. A törvénymódosítással szembeni heves civil tiltakozás ellenére a Parlament persze megszavazta a módosítót, s ez alapján készült vagy készülődik a kiszivárgott kormányrendelet-tervezet.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a magyar jogalkotás és jogalkalmazás egymást kiegészítve erősíti a szegregációs folyamatokat, mégpedig úgy, hogy a végrehajtási jogszabályokban és döntésekben lényegében részletes útmutatóval látják el a szegregált intézményt létrehozni kívánókat.

⁵ A rendelettervezetet a Roma Sajtóközpont egy cikk keretében hozta nyilvánosságra: <http://romasajtokozpont.hu/megis-torvenyes-lesz-az-iskolai-szegregacio-vallasi-alapon/>

⁶ Az alapvető jogok biztosa és Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettese jelentése az AJB-6010/2014. számú ügyben az oktatási elkülönülésre vonatkozó szabályokról (2015).

A szülők akarták

A roma gyerekek iskolai elkülönítése mellett érvelők előszeretettel hagyatkoznak a roma szülők szegregációs igényeire; vagyis, hogy gyermekük szegregált oktatását ők maguk akarják, s a mindenek fellett álló szabad iskolaválasztáshoz való jognak megfelelően ezt lehetővé is kell tenni számukra. Vagyis a szegregáció okai maguk a cigányok. Természetesen egy körülbelül öt perces beszélgetést követően kiderül, hogy a szülők szempontjából mi szól a telepszerű lakókörnyezet közelében fekvő szegregált iskola mellett: elsősorban közelsége, s persze az is, hogy azt a szülők ismerik, több esetben korábban maguk is oda jártak, míg a távolabbi, többségi iskolákról nincs, vagy rossz tapasztalatuk van: bűdösnek, koszosnak mondják ott a cigányokat, lenézik őket, s egyébként is magasabb az osztálypénz és a kirándulások költsége, és persze ott van még a buszjegy ára is.

Hogy ilyen körülmények között a többségtől egyébként fizikailag is elszeparálva, extrém szegénységben élő emberek szabadsága meddig terjed, nem költői kérdés. A roma gyerekeket a telepről a kijelölt belvárosi iskolába szállító ingyenes iskolabuszt éppen akkor szüntette meg az önkormányzat, amikor beindult az egyházi iskola, másrésztől ingyenes szolgáltatásokkal, élelmiszer csomaggal támogatták a szülők egyházi iskola melletti döntését.

Hogya szülő milyen jellegű oktatáshoz járul hozzá, annak azért van kitüntetett jelentősége az iskolai szegregációs ügyekben, mert a jogszerű (nemzetiségi vagy vallási alapú) elkülönítés egyik feltétele, hogy azt a szülők kezdeményezzék, illetve azt önként válasszák – számos egyéb feltétel teljesülése mellett.

A szülők iskolaválasztásával, döntésével, hozzájárulásával a Legfelsőbb Bíróság már több ítéletében is foglalkozott. Elsőként a hajdúhadházi szegregációs perben (dátum? hiv.?) vizsgálta, hogy a cigány kisebbségi oktatás örve alatt külön oktatott roma gyerekek szülei vajon mihez is adták hozzájárulásukat, s hogy az megfeleltethető-e az Ebktv. 28. § (2) bek. a) pontja szerinti szülői kezdeményezésnek, illetve önkéntes választásnak.

A jászladányi szegregációs ügyben⁷ ahol egy alapítványi iskola létrehozásával az önkormányzati iskola épületéből leválasztottak egy részt a tehetősebb, s így főként nem cigány gyerekeknek, Mészáros Mátyás tanácsa még úgy foglalt állást, hogy „nyilvánvaló ugyanis, hogy az elkülönítés alapjául szolgáló védett tulajdonságú gyermekek szülei nincsenek anyagilag abban a helyzetben, hogy az iskola szabad megválasztásának jogával éljenek[,] és a tandíjfizetési kötelezettséget vállalva gyermeküket az alapítványi iskolába írássák”. A hivatkozott alapítványi iskola tandíja akkor havonta 3000 forint volt, míg a huszártlepi kisgyermekek iskolába járása szülői kísérettel ennek háromszorosa.

A hajdúhadházi szegregációs ügyben a Legfelsőbb Bíróság a cigány kisebbségi oktatást kérő szülői nyilatkozatok tartalmi elemzésével jutott arra az álláspontra, hogy azok nem értékelhetők elkülönült osztályokban vagy csoportokban való oktatáshoz való tudatos szülői hozzájárulásként.⁸

A győri iskolai szegregációs ügyben⁹ a perben eljáró bíróságok ugyancsak tartalmi vizsgálat alá vetették azokat a szülői kérelmeket, amelyeket a beiratkozás alkalmával, a cigány kisebbségi oktatás megszervezése érdekében töltöttek ki a szegregált Kossuth Lajos Általános Iskolában tanulók szülei. S bár a nyilatkozatok már a formai hiányosságok (dátum, aláírás hiánya) miatt sem támaszthaták alá az önkéntes elkülönülésről szóló alperesi

⁷ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság, 16.P.20.812/ 2007., Debreceni Ítéltábla, Pf. I.20.095/2010/6., Leg- felsőbb Bíróság, Pfv.IV.20.037/2011/7., az ügy részletes leírása elérhető: <http://cfcf.hu/j%C3%A1szlad%C3%A1ny-m%C3%A9g-mindig>

⁸ A Legfelsőbb Bíróság 2008. november 19-i ítélete, Pfv. IV.20.936/2008/4., 18. o.

⁹ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, 3.P.20.950/ 2008/36., Győri Ítéltábla, Pf.V.20.416/2010/3., Kúria Pfv.IV.20.068/2012/3., Alkotmánybíróság IV/3311- 9/2012.

érveket, a bíróságok tartalmi vizsgálatot is elvégezve megállapították: „*az nem derül ki, hogy a szülők valamennyi információ birtokában döntöttek volna a perbeli oktatási intézmény mellett.*”¹⁰ A bíróságok szerint ugyanis a cigány kisebbségi oktatás megszervezésére irányuló formanyomtatványokból önmagában nem derül ki az, hogy a szülők az iskolaválasztáskor tisztában lettek volna például azzal, hogy kisebbségi oktatást nem homogén etnikai környezetben is kérhetnek.

Az önkéntes elkülönülésre vonatkozó tudatos szülői akaratnyilvánításra még abból sem lehetett következtetni a kaposvári szegregációs ügyben, hogy a szegregált iskolába a beiskolázási körzeten kívülről is iratkoztak be tanulók, akiknek a szülei cigány kisebbségi oktatást is kértek.¹¹ Olyannyira nem, hogy a Legfelsőbb Bíróság (2010) kiemelte: „*Nem tekinthető ugyanis az egy oktatási intézményben való elkülönítésre irányuló tudatos szülői akaratnyilvánításnak a szülők népismereti oktatáshoz való hozzájárulása, illetve az iskolaválasztásban kifejezésre jutó döntése és az a körülmény sem, hogy az időközben történt körzetmódosításokra figyelemmel az iskola 2009 szeptemberében beíratott közel 157 tanulója közül 66 tanuló az oktatási körzeten kívül lakik.*”¹² Ebből következik, hogy ha egy szülő szegregált iskolát választ gyermekének, és oda beíratja, nem jelenti azt, hogy egyúttal hozzá is járult volna, hogy gyermekét szegregálják.

Ilyen előzmények után a nyíregyházi iskolaügyben is szükségesnek látszott a beiratkozáskor kitöltött jelentkezési lapok tartalmi és formai elemzése, bár azt hozzá kell tenni, hogy a bírói gyakorlat mindössze arra ad választ, hogy milyen tartalmú nyilatkozat nem felel meg az önkéntes elkülönítésre irányuló szándék igazolására, támpontot ugyanakkor nem ad (talán indokoltan), hogy mit kellett volna beleírni a nyilatkozatba ahhoz, hogy a bíróságok elfogadják. Ezt a „hiányt” azonban hamarosan a már hivatkozott kormányrendelet pótolhatja.¹³

A telepi iskolát választó szülők ún. „előjelentkezési lapon” adtak számot iskolaválasztásuk indokáról és felekezeti hovatartozásukról. Ennek a nyomtatványnak az aláírásával kérték gyermekük vallásos nevelését is. A jelentkezési lapok tartalmi elemzésével feltárható utólag is, hogy mire irányulhatott a Sója Miklós Általános Iskolát választó szülők akarata, s azt milyen információk birtokában nyilvánították ki.

Mindezek előtt azonban felvetődik a kérdés: ki kezdeményezte az iskolanyitást, hiszen a telepen már négy éve nem működött általános iskola. Hogy bizonyosan nem a telepi szülők járták ki Kocsis Fülöp püspöknél (azóta érsek), hogy legyen szíves iskolát nyitni, az alsóbb bíróságok előtt bizonyítást nyert, hiszen okirati bizonyítékok és egy egyházi képviselő tanúvallomása is ezt támasztotta alá. Ráadásul maga Kocsis Fülöp ismerte el azt a tényt, hogy a polgármester unszolására nyitott a telepen iskolát.

Mindezek után látszólag felesleges vizsgálni, hogy az iskolát választó szülők akarata vajon elkülönítésre irányult-e, hiszen a konjunktív feltételek egyike (kezdeményezés) már biztosan nem teljesült.

A Sója Miklós Általános Iskolába beadott 29 jelentkezési lapból mindössze egy lapon szerepel az iskolaválasztás okaként a vallásos nevelés. A válaszadók többsége a papírforma szerint a lakóhely közelségével, az oktatásba vetett bizalmával indokolta döntését, de voltak olyanok is, akik abban reménykedtek, így majd nem lesz „fajgyűlöletnek” kitéve gyerekük.

¹⁰ A Győri Ítéletábrla 2011. október 4-i ítélete, Pf.V.20. 416/2010/3.,7.

¹¹ A Pécsi Ítéletábrla 2010. május 20-i ítélete, Pf. I.20.061/ 2010/7., 9. A kaposvári ügy leírása elérhető: <http://cfcf.hu/kaposv%C3%A1r-ii-deszegreg%C3%A1ci%C3%B3s>

¹² A Legfelsőbb Bíróság 2010. november 24-i ítélete, Pfv. IV.21.568/2010/5.,5.

¹³ A rendelettervezet nyilvánosságra került szövege: <http://romasajtokozpont.hu/wp-content/uploads/2015/06/kormanyrendelet.pdf>

Az egyik roma édesanya, akit az egyházi alperes citált tanúként a bíróság elé, el is mondta a bíróságon, hogy azért íratta gyermekét a Sója Miklós Általános Iskolába, mert ez egy roma iskola, ahol nem lesz kiközösítve a gyermeke. Persze nem ő az egyetlen, aki félti gyermekét az integrált közegtől; nem is véletlenül, hiszen az iskolanyitást bizonyosan megelőzte azon szülők – integrációval szembehelyezkedő – nyomásgyakorlása, akik nem szívesen láttak cigány gyereket a gyerekük osztályában, s ezt a városvezetés tudtára is adták. Ilyen körülmények között sem állítható azonban, hogy a szülő a nemzetiségen alapuló szegregált oktatáshoz járult hozzá, s nem egyfajta kényszermegoldásként döntött az első tanévet követően már mindenki számára egyértelműen homogén etnikai közeget nyújtó iskola mellett.

Míg az előjelentkezési lapok és a szülők tanúvallomásai arról szolgáltattak adatot, hogy mire irányult az iskolát választó szülők akarata, addig az okirati bizonyítékok azt igazolták, hogy az iskolanyitást nem a szülők, hanem Nyíregyháza polgármestere kezdeményezte.

Mindezen adatok alapján a Nyíregyházi Törvényszék, majd pedig a Debreceni Ítéltábla is arra a megállapításra jutott, hogy nem teljesült az Ebktv. 28. §(2) bekezdésének a) pontja szerinti, szülői kezdeményezésre vonatkozó feltétel, amely nélkül az elkülönítés, még ha minden további feltételnek meg is felelt volna, jogellenes.¹⁴

A Kúria azonban újfajta értelmezést adott az Ebktv. hivatkozott cikkének. Egyrésztől csak azt vizsgálta, hogy szabad vallásgyakorláshoz fűződő jogukkal élve informált döntést hoztak-e a szülők, de azt nem, hogy egyúttal a nemzetiségi alapú elkülönítéshez is adtak-e hozzájárulást, illetve, hogy az oktatás nemzetiségi szempontból igényli-e egyáltalán a külön nevelést. A Kúria szerint „nem valósít meg jogtalan elkülönítést az önkéntesség alapján vallási okokból fenntartott oktatási intézményben végzett oktatási, nevelési tevékenység, ha az a szülők kívánságának megfelelő oktatást nyújt, a gyermeket hátrány nem éri, számukra az oktatás azonos minősége biztosított.” Ez azon mondatok egyike az ítéletben, amely a korábbi bírói gyakorlat fényében teljességgel megmagyarázhatatlan.

Ami még meglepőbb, az az, hogy míg az Ebktv. 28. § (2) bek. a) pontja alapján az elkülönítésnek a szülők kezdeményezésén és önkéntes választásán kell alapulnia, a Kúria szerint ez a rendelkezés kizárólag az önkéntességet kívánja meg, vagyis azt, „hogy a szülők vagy a gyám szabad akarat elhatározásán kell alapulnia az adott oktatásban való részvételnek.”¹⁵ Ezzel a Kúria tulajdonképpen azt állítja, hogy nem kell, hogy az elkülönítő oktatást a szülők kezdeményezzék (a világos törvényszöveg ellenére), így jelen esetben sem lehetett az egyház kimentésének gátja, hogy a telepi iskolát a polgármester kezdeményezte, és nem a telepi roma hívek. Újfajta megközelítése alátámasztásul visszautal a kisebbségi ombudsman 2005-ös beszámolójára – mintha a szülői kezdeményezést megkívánó tételes jogi norma világos előírását leronthatná egy tíz évvel ezelőtti ombudsmani beszámolóban foglalt jogértelmezés. De még ha erre látna is lehetőséget a Kúria, az már semmiképpen sem magyarázható meg, hogy hogyan hivatkozhat egy olyan ombudsmani anyagra, amely sehol sem állítja, hogy a szülői kezdeményezés követelményén felül kellene emelkedni! Kaltenbach Jenő a beszámoló hivatkozott részében az Ebktv. 28. §-án megy végig, egyenként értelmezve a jogszervi elkülönítés feltételeit, kifejezetten pedig a jogszerűen megszervezett kisebbségi oktatással szemben támasztott követelményeket. S valóban azt írja: „a kisebbségi oktatás három lényeges ponton különbözik a szegregációtól: az önkéntességben, az elkülönítés céljában, valamint az azonos minőségbiztosításában”.¹⁶ A kisebbségi ombudsman hivatkozik

¹⁴ A Nyíregyházi törvényszék 2014. február 28-i, 10.G.15-13-040 099/22.sz. ítélete, 32.o.; a Debreceni Ítéltábla 2014. november 6-i, Gf.I.30.347/2014/10. számú ítélete, 18.

¹⁵ A Kúria Pfv.IV.20.241/2016/4. számú, 2015. április 22-i ítélete, 18.

¹⁶ A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának beszámolója a 2005-ös évről, VI. fejezet 3.4., <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-278-nemzeti-es-etnikai-kisebbségi-jogok.html>

továbbá azokra a nemzetközi egyezményekre, amelyek megengedik az önkéntes elkülönítést, azonban sehol sem állítja, hogy a tételes szabályozáshoz képest a szülői kezdeményezés követelménye másodlagos vagy teljesen elhagyható lenne. Nem is tehette ezt, hiszen a kisebbségi oktatás megszervezése korábban és jelenleg is szülői kérelemhez volt kötve, nem is vitás, hogy a kisebbségi (ma már nemzetiségi) oktatás kizárólag a szülő kezdeményezésére szervezhető meg. Az eddigi gyakorlat ugyanakkor megmutatta, hogy önmagában a kisebbségi oktatás megszervezésére irányuló kérelem még nem értelmezhető az elkülönült oktatáshoz való beleegyezésként.

S mielőtt még bárki azzal a kézenfekvő érveléssel jönne, hogy talán a gyermekek legjobban felfogott – a hivatalos magyar fordítás szerint „mindenek felett álló” – érdeke¹⁷ vagy netalán a közérdek megkívánja, hogy a szülő ne választhasson szegregált oktatást gyermekének: a Kúria ezt a szálát is elvarrta. A D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság¹⁸ ügyre hivatkozó CFCF ugyanis állította: sem a szabad iskolaválasztáshoz, sem pedig a szabad vallásgyakorláshoz való jog nem teszi lehetővé, hogy a szülő gyermeke számára faji alapon elkülönítő oktatást válasszon. A hivatkozott cseh ügyben ugyanis az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a papíron szülői kérésre speciális iskolába helyezett roma tanulók esetében azt állapította meg, hogy a szülő speciális oktatáshoz való hozzájárulása egy *„olyan joglemondó nyilatkozattal érne fel, amely felmentést ad az egyenlő bánásmód követelménye alól. A Bíróság esetjoga értelmében azonban az Egyezményben biztosított jogról csupán akkor lehet lemondani – már ha az ilyen jog- lemondó nyilatkozat megengedhető –, ha a lemondás ténye vitán felül áll, és ha a nyilatkozatot a tények teljes ismeretében adták, azaz ha az tájékozott beleegyezés eredménye és megkötés nélküli.”*¹⁹ Ezt követően a bíróság részletesen taglalta, hogy a szóban forgó esetben mit is ért *„informált döntés”* alatt, végül pedig kimondta, hogy még ha tájékozott beleegyezésről is lett volna szó, nem fogadható el az ilyen *„egyoldalú joglemondó nyilatkozat a faji alapú egyenlő bánásmód követelmények teljesítése alól, mert ez fontos közérdekkel lenne ellentétes.”*²⁰

Nyilvánvaló tehát, hogy a jogszerűen megszervezett felekezeti oktatáshoz hozzájáruló szülők ahhoz nem adhatták volna beleegyezésüket, hogy gyermeküket egyúttal faji alapon is elkülönítsék, hiszen ez a közérdekkel lett volna ellentétes. A Kúria a felperes ezen érveit azzal utasította el, hogy ítéletében újra értelmezte a D. H.-ítéletet, hiszen indokolása szerint abban a szülők a gyermekek oktatáshoz való jogáról nem mondhattak le (a speciális iskolákban ugyanis alacsonyabb minőségű oktatásban részesültek a roma gyermekek), míg a nyíregyházi telepi iskola esetében az oktatás megfelelő minősége nem volt vitatott. A fenti idézet alapján ugyan- akkor könnyen belátható, hogy téves volt a Kúria értelmezése, az EJEB ugyanis egészen világosan faji alapú különbségtételre utal, jöllehet a hivatkozott ügyben (is) a az oktatáshoz való joggal összefüggésben érte diszkrimináció a kérelmezőket.

A fentiekből látható, hogy a Kúria a szülői kezdeményezés és beleegyezés elvét – a törvény szövegével és szellemével ellentétes módon – a beleegyezésre szűkítette le, és kizárólag a vallási elemet vizsgálta – eltekintve a faji elkülönítés vizsgálatától –, és itt is csak a bizonyítékokkal ellentétes következtetés révén juthatott arra, hogy a szülők beleegyezése a vallásos nevelésre vonatkozóan megvalósult. A törvénnyel és a tényekkel szembeni küzdelem során ráadásul elbukott a D. H.-ítéletből levezethető követelmény, hogy senki nem mondhat le a gyermeke faji diszkriminációtól mentes oktatáshoz való jogáról.

¹⁷ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, 3. cikk. (Convention on the Rights of the Child, Article 3.)

¹⁸ D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság, 57325/00.sz. kérelem, a Nagykamara 2007. november 13-i ítélete.

¹⁹ Uo. 202. §.

²⁰ Uo. 204. §.

Az elkülönítés tartalmi indoka

Tegyük fel, hogy minden beiratkozó szülő tisztában volt azzal, hogy gyermeke görögkatolikus oktatásban fog részesülni; sőt, az iskolanyitás kezdeményezésében is része volt. (Bár láttuk, hogy ezek egyike sem teljesült.) Ahhoz azonban, hogy az elkülönítés jogszerű legyen, még további három feltételnek is teljesülnie kell (az iskola célja vagy tanrendje indokolja az elkülönítést; az oktatásban résztvevőket semmilyen hátrány nem éri; az oktatás megfelel az állami követelményeknek). Talán a második feltétel a legfontosabb: vagyis, hogy az oktatás célja, illetve tartalma is indokolja, hogy külön iskolában vagy osztályban tanítsák a gyerekeket.

Nemzetiségi kimentés esetén itt tipikusan azt kell a fenntartónak bizonyítania, hogy a nemzetiségi oktatás tanrendje vagy az oktatás nyelve kizárja azt, hogy ez a típusú oktatás többségi (integrált) közegben is biztosítható legyen. Ezt azonban eddig egyik roma nemzetiségi oktatásra hivatkozó szegregátornak sem sikerült bizonyítania. A roma nemzetiségi oktatás egyébként ma az iskolai elkülönítés egyik legelterjedtebb „fedőtörténete”: véletlenül azokban az iskolában folyik a roma identitás megerősítése érdekében nemzetiségi oktatás, amelyek hagyományosan a cigány gyermekek gyűjtőhelyeiként funkcionáltak. A roma nemzetiségi oktatásról igen részletes és átfogó jelentést adott ki az alapvető jogok biztosa, amelyben határozottan rámutat arra, hogy a „roma nemzetiségi oktatás és az iskola/tanulók rossz teljesítménye – ha csupán indirekt módon is, de – a gyakorlatban szorosan összetartozó fogalmak.”²¹

Nincs azonban kimunkált bírói gyakorlat arra, hogy az elkülönítés indokoltságát egy felekezeti iskolának miként szükséges alátámasztania. Érdekes módon a Kúria idézi a Károli- döntést,²² nevezetesen annak jogszerűségét hangsúlyozza, hogy az egyház „a lelkési és vallás tanári képzés során legitim és ugyan- csak felülbíráhatatlan módon jeleníti meg az egyház e kérdésben vallott felfogását”. Bár az ítéletből nem derül ki, hogy a görögkatolikus cigány többségű iskolát mely hitéleti, vallási elgondolás legitimálja, talán a cigánypasztorációs cél lehet az, amely a Kúria szerint megteremti a lehetőséget a cigány gyermekek külön nevelésére. Az indokolásban egyetlen helyen történik utalás a romapasztorációra, mégpedig a felperes valószínűsítési kötelezettsége körében. A Kúria elismeri, hogy a felperes valószínűsítette, hogy a huszártelapi iskolába túlnyomórészt roma tanulók járnak, amit szintén alátámaszt, hogy az egyházi alperesek szándéka az iskola átvételével és működtetésével a romapasztoráció volt, „ami elfogadható [...] és nem merült fel olyan adat, amely ezt az indokot kétségessé tenné. Ebből viszont okszerűen levonható az a következtetés, hogy a II-IV. r. alperesek olyan helyen kerestek működtethető iskolát, ahol romapasztorációs tevékenységük eredményes lehet, azaz [...] ahol a tanulók egésze vagy nagyobb többsége a cigány etnikumhoz tartozó gyerekekből áll”.

Mindezek ellenére, talán csúsztatás lenne azt állítani, hogy az Kúria szerint azért teheti meg az egyház, hogy szegregált lakótelepen nyit iskolát (amelyet korábban épp a szegregáció miatt zártak be), mert cigánypasztorációs céljai csak így, ilyen etnikai közegben valósíthatók meg, hiszen ez így ebben a formában nem jelenik meg az ítéletben, arra csak következtetni lehet esetleg. Azonban ugyanerre a következtetésre jutott az alapvető jogok biztosa is legutóbbi, oktatási elkülönítéssel foglalkozó jelentésében: álláspontja szerint is az olvasható ki a Kúria ítéletéből, hogy az egyház cigánypasztorációs céljai teszik indokoltá az elkülönítést.²³ S miként egy kolléga szellemesen megjegyezte, ha ez így van, akkor mi lenne a gátja annak,

²¹ Az alapvető jogok biztosa és a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes jelentése a nemzetiségi középiskolai oktatás helyzetéről, AJB-3894/2012.

²² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.678/2005/5. számú döntése.

²³ Az alapvető jogok biztosa és Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettese jelentése az AJB-6010/2014. számú ügyben az oktatási elkülönülésre vonatkozó szabályokról, 17.

hogy melegpasztoráció néven az LGBTQI embereket is elkülönítsék – és a sor folytatható.

A Kúria végül megadja az indokát az elkülönítésnek. Ítélete szerint a szülőnek nem csupán arra van joga, hogy gyermekének vallásos nevelést biztosító iskolát válasszon, de arra is, hogy a lakóhelyéhez közeli egyházi iskolába járjon! Hiszen, ha nem lenne meg ez a joga, akkor bizony semmi sem indokolná, hogy a görögkatolikusoknak miért kell Nyíregyházán külön egyházi iskolát fenntartaniuk a cigányoknak és a belvárosban a nem cigányoknak. És mivel ehhez joguk van a szülőknek, a Kúria szerint már nem is releváns, hogy egyébként mivel indokolták a jelentkezési lapokon az iskolaválasztást.²⁴ S bár a Kúria szerint átjárható a két intézmény, vagyis valóban érvényesül az iskolaválasztás szabadsága, valamiért mégsem buszoznak a belvárosból gyerekek a Guszevbe, sem pedig fordítva.

A nyíregyházi iskolaügy talán azért is nevezhető a balogi közoktatás állatorvosi lovának, mert nemcsak egyházi fenntartású intézményről van szó, amelyek terjedését a miniszter támogatja, szorgalmazza, de az egyúttal a felzárkóztató oktatást is homogén etnikai közegben képzeli el. Az egyház a perben ugyanis azzal is érvelt, hogy az Ebktv. jelenlegi kimentési szabályai aránytalanul megnehezítik, adott esetben ellehetetlenítik az Alaptörvény társadalmi felzárkóztatásra vonatkozó rendelkezéseit.²⁵ Az Ebktv. rendelkezései az egyházi képviselő szerint „indokolatlan túlsúlyt tartalmaznak a diszkrimináció tilalmát illetően, nem feleltethetők meg a társadalmi felzárkózás követelményének”²⁶ Erre tekintettel az egyházi alperesek indítványozták az Ebktv. alkotmányosságának felülvizsgálatát, kezdeményezték az Alkotmánybíróság eljárását.

A Kúria azzal utasította el az indítványt, hogy az Ebktv. alperesek által sérelmezett, az általános kimentést kizáró rendelkezését éppen a Faji Egyenlőségi Irányelvre figyelemmel iktatta be a jogalkotó 2006-ban, s azt a bíróság még az új Alaptörvényre tekintettel sem találta aggályosnak. Amivel azonban adós maradt a Kúria, az annak tisztázása, hogy a társadalmi felzárkóztatás mint állami kötelezettség hogyan viszonyul az esélyegyenlőséghez és a diszkrimináció tilalmához; egyáltalán, hogyan kérhető számon a felzárkóztatás elmaradása, amikor sem a felzárkózásnak, sem a felzárkóztatásnak nincs jogi definíciója; nem tudni, hogy mi a tartalma ezeknek a fogalmaknak, vagy hogy pusztán politikai hívószavak-e. S bár látszólag könnyen lesöpörhető az asztalról minden olyan jogi érvelés, amely a diszkrimináció tilalmát a felzárkózási igényre tekintettel megkérdőjelezi, az emberierőforrás-miniszter nyilatkozatai a mai napig visszaköszönnék az állami intézményfenntartó hivatalos dokumentumaiban. Így például a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) Pilisvörösvári Tankerületének egy szegregált iskolát érintő átszervezési javaslatában, amely az elkülönítést nem meg- szüntetni, hanem kibővíteni kívánta. A szóban forgó átszervezési javaslat indoklása szerint „Balog Zoltán miniszter úr álláspontját e témakörben megismertük. Meggyőződésünk, hogy elképzelésünk és a fentebb vázolt átszervezési javaslatunk [beilleszthető] az állam által elképzelt nevelési-oktatási törekvésekbe. [...] hátrányos helyzetű gyermekek oktatása, tehetséggondozása, felzárkóztatása előfeltétele annak, hogy felnőtt korukra részt tudjanak vállalni a társadalom szociális és gazdasági életében a többi állampolgárral azonos feltételek mellett.”²⁷ Vagyis a KLIK – a miniszterhez hasonlóan – mintha úgy vélné, hogy a homogén etnikai közegben történő felzárkóztatás az előfeltétele a (csak felnőtt korban esedékes) társadalmi beilleszkedésnek. S bár végül éppen a miniszter akadályozta meg az átszervezést a javasolt formában, látható, hogy a tárca felzárkózásról alkotott és kommunikált elképzelései az oktatás- irányítás legalsóbb fórumaira is beszivárogtak.

²⁴ A Kúria 2015. április 22-i, Pfv.IV.20.241/2015/4.számú ítélete, 21.

²⁵ II-IV. r. alperesek 2014. november 4-i beadványa, 3.

²⁶ Uo.

²⁷ Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Pilisvörösvári Tankerülete, Piliscsabai Jókai Mór Általános Iskola (profilbővítési) átszervezési javaslata, 2015. február 19.

Ez azért is rémisztő, mert még az integrációt támogató korábbi kormányzati kommunikáció és támogatáspolitikája sem volt képes arra, hogy érdekeltté tegye a helyi önkormányzatokat a deszegregációban. Miként arra a Debreceni Ítéltábla is rámutatott, a jog önmagában elégtelen eszköz az iskolai szegregáció megszüntetéséhez. Mégis úgy tűnik, mára ez az egyetlen lehetőség. Amikor 2013-ban az állam elvette az iskolákat az önkormányzatoktól, meglett volna a történelmi lehetősége, hogy fellépjen az el- különítéssel szemben (is). A szegregáció 2010 óta rohamosan nő, és ez a tendencia 2013-ban sem állt meg (Varga, 2015). Az államosítás egyelőre nem hozott megoldást, hiszen még azokon a településeken sem avatkozott be a KLIK, ahol jogerős ítélet mondja ki a szegregációt (például Kaposváron vagy Győrben). De mit is várhatunk egy olyan központi hivataltól, amelynek minisztere abban hisz, hogy a cigány gyerekeket elkülönítve kell felzárkóztatni? A Kúria döntése után nehéz nem pesszimiztának lenni, hiszen míg eddig a kérdés az volt, végrehajtja-e majd a KLIK az ítéleteket, ma már az, lesz-e mit végrehajtani.

Hogyan tovább?

A per jogerősen lezárult, s miután a CFCF közérdekű igényérvényesítőként lépett fel egyéni érintettek perben állása nélkül, így sem az Alkotmánybíróság, sem az EJEB nem vizsgálhatja felül a Kúria döntését. Miként az a győri szegregációs per nyomán kiderült, az Alkotmánybíróság saját hatáskörét szűken értelmezve csak természetes személyeknek, vagy az adott ügyben közvetlenül érintett konkrét szervezeteknek biztosítja a bírói döntések alkotmányos felülvizsgálatát.²⁸ Ettől eltér Kiss László meglehetősen progresszív különvéleménye (amelyhez Lévy Miklós is csatlakozott), amelyben elismerte, hogy az alapjogok érvényesítésének is előfeltétele a kellő tájékozottság, s hogy az évekig tartó jogérvényesítési eljárás nyilvánosságával gyakran együtt járó társadalmi megvetettség, stigmatizáció bizony visszatartja a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat jogaik érvényesítésétől. Ezért a panaszeljáráshoz szükséges érintettség fogalmát különvéleménye szerint az Alaptörvény esélyegyenlőségi klauzulájának figyelembe vételével kellett volna értelmezni, lehetővé téve a közérdeket érvényesítő CFCF panaszvételi jogát. Az EJEB az Alkotmánybíróság döntésével szemben előterjesztett kérelmet – ugyancsak érintettség hiánya okán – elutasította.²⁹ Amint erre a különvélemény is rámutatott, az érintettség ilyen értelmezése teljesen kiüresíti a közérdekű igényérvényesítést, legalábbis abban az értelemben, hogy a közérdekű keresetek alapján indult rendes bírósági eljárások kikerülnek az alkotmányossági felülvizsgálat köréből. Ennek elkerülése érdekében szükséges lenne az Ebktv. és az Abtv. összehangolása, valamint az alkotmánybírósághoz fordulás lehetőségének megteremtése közérdekű igényérvényesítésként indított perekben is. Sajnos, azt viszont már nem fogjuk megtudni, hogy az Alkotmánybíróság milyen álláspontot képvisel a nyíregyházi iskolaügyben. Talán hamarosan mégis kiderül, hogy tényleg zsákutca-e a közérdekű igényérvényesítés. Kérdés, hogy a jogsértés közvetlen érintettjei – a Sója Miklós Iskola választó huszártelpi roma családok – „megugorhatják-e” a hazai bíróságokat, s ha akarnak, fordulhatnak-e közvetlenül az EJEB-hez azzal, hogy a Kúria döntése alapján hatékony jogorvoslatra nem számíthatnak.

Egy azonban biztos: az Európai Bizottság érdeklődéssel követi az eseményeket, s nem kizárt, hogy éppen a Kúria jogértelmezése ültetheti Magyarországot szegénypadra – a cseh és szlovák kormányok után – a roma gyerekek elkülönítése miatt indított kötelezettségszegési eljárás során. Jó lenne azonban nem „külső” segítségre várni, hanem a több tízezer gyermeket érintő apartheid oktatáspolitikának egyszer s mindenkorra önként véget vetni.

²⁸ Az Alkotmánybíróság 2013. június 17-i, IV/3311-9/ 2012. számú végzése, 2.

²⁹ Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány Magyarország elleni ügye, kérelem száma: 786/14, 2014. március 25.

A strasbourgi bíróság döntése

Egy évvel a huszártlepi ügyben született Kúria döntést követően, 2016. május 26-án az Európai Bizottság kötelezettségszegési eljárást indított Magyarországgal szemben a roma gyerekek iskolai szegregációja és indokolatlan fogyatékkossá minősítése miatt. Jóllehet, a Bizottság nyilvános közleményében ez nem szerepel, szakértők szerint az eljárás megindításának közvetlen kiváltó oka a nyíregyházi ügyben született döntés, illetve az annak alapjául szolgáló jogszabályi környezet. A most már másfél éve tartó eljárás során több alkalommal is módosultak az iskolai elkülönítés tilalmát rendező jogszabályhelyek. Közvetlenül a nyíregyházi ügyre reflektálhat az Ebktv. 28. § -ának 2017. július 1-jétől beiktatott (2a) bekezdése. Ez alapján kifejezetten tiltja a jogszabály, hogy a felekezeti oktatás egyúttal nemzetiségi alapú jogellenes elkülönítéshez vezessen. Látszólag ez a rendelkezés mintha megelőzne minden, a huszártlepihez hasonló, szeretetteli elkülönítő gyakorlatot a jogszabály kategorikus tilalmára építve. Valójában azonban csak megismétli azt, ami a törvényből álláspontom szerint eddig is nyilvánvalóan következett.

Az Ebktv. mellett az Nkt. is egyidejűleg módosítására került, amelynek 34/A§-a szerint, ha egyidejűleg folytat egy intézmény vallásos és nemzetiségi oktatást, akkor *„[a] nnak egyidejűleg meg kell felelnie a kifejezetten a vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló és a nemzetiségi nevelés-oktatásra e törvényben és a nemzetiségek jogairól szóló törvényben előírt feltételeknek.”* A huszártlepi iskola azonban nem tudott volna megfelelni ez utóbbi feltételnek, hiszen ott nemzetiségi oktatás nem folyt, azonban az Nkt-be újonnan beemelt feltétel már közelíti a perben a felperes CFCF által képviselt álláspontot, nevezetesen azt, hogy a Kúriának azt is vizsgálnia kellett volna, hogy a nemzetiségi alapú elkülönítés feltételei fennállnak-e a felekezeti oktatás feltételei mellett.

Ami pedig az strasbourgi eljárást illeti, próbaper jelleggel egy volt „sósás” diák, Kósa Amanda kérelmet adott be az Emberi Jogok Európai Bíróságához a huszártlepi iskolában folyt faji alapú elkülönítése miatt. Az egykori tanuló 2015. októberében fordult a Bírósághoz oktatáshoz fűződő jogának sérelme miatt, anélkül, hogy itthon a szegregáció miatt perelt volna, vagyis a hazai jogorvoslatokat nem merítette ki. Azzal érvelt, hogy nem állt nyitva számára olyan hazai jogorvoslati fórum, amely hatékonynak minősült volna. Egyrészt a haza bírói gyakorlat szerint a közérdekű perben született döntés minden egyéni érintettre hatályos, másrészt pedig miután a Kúria elvi bírósági határozattá nyilvánította a huszártlepi ügyben született döntését, lényegében kizárta az eltérő jogértelmezési lehetőségeket. Mindezek alapján úgy ítélte meg, hogy egy újabb eljárástól semmiféle siker nem várható.

A strasbourgi eljárás téje tehát nem csupán az volt, hogy a huszártlepi ügyben végül az általunk helyesnek vélt döntés születessen, hanem hogy utat nyisson a közérdekű pereket követően az egyéni érintettek számára Strasbourgba. Eppen ennek okán négy civil, köztük három nemzetközi szervezet is beavatkozóként előadta az ügyvel kapcsolatos jogi álláspontját.³⁰

Azonban a Bíróság 2017. december 14-én, több mint kétvéte vizsgálódás, vagyis már az ügy érdemében történt jogi érvek ütköztetését követően mégis úgy döntött, hogy a kérelmet nem befogadhatónak nyilvánítja, azaz olyannak, amelyben érdemi döntésre nem kerülhet sor, mert a kérelem előterjesztésének feltételei – a hazai jogorvoslatok kimerítésének követelménye – nem áll fenn.³¹ Kétségkívül csalódás a bíróság döntése, különösen azután, hogy az ügyet a befogadhatóságról szóló előzetes döntés meghozatala nélkül a szakzsargon szerint „kommunikálta”, vagyis a kérelmet a Kormánnyal megosztotta és azt felhívta érdemi ellenkérelmének előterjesztésére.

³⁰ Az Európai Roma Jogok Központja, a Roma Oktatási Alap, az Open Society Foundations, és a Legal Resources Centre.

³¹ Kósa kontra Magyarország, Kérelemsz.: 53461/15. (2017.12.14.)

A Bíróság végül azzal indokolta döntését, hogy bár nem zárható ki annak lehetősége, hogy a közérdekű pert követően egyéni érintettek a jövőben a Bírósághoz forduljanak, azonban Kósa Amanda ügyében nem tekinthetett el a hazai jogorvoslatok kimerítésének követelményétől, mert ő olyan egyéni körülményeket hozott fel a kérelmében, amelyek a Kúria által megállapított tényállással ellentétesek. Míg ugyanis a Kúria szerint a szülők szabad iskolaválasztáshoz fűződő jogukkal élve, vallásos meggyőződésből választották a huszártelapi iskolát, addig Kósa Amanda kérelme szerint szülei nem voltak tisztában az iskola felekezeti jellegével, másrésről pedig iskolaválasztásukat jelentősen befolyásolta az iskolabusz megszüntetése is. A kérelem és a Kúria ítélete között tehát a tényeket illetően lényeges különbség volt. Itt azonban megjegyzem, hogy Kósa Amanda felvételi kérelme is a Kúria rendelkezésére állt, miként minden más gyermeké is, amelyben a szülők megadták az iskolaválasztás indokát.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy csak szubszidiárius jelleggel érvényesíti az Egyezményes jogokat, elsősorban a nemzeti bíróságok feladata annak eldöntése, hogy a nemzeti jog összhangban van-e az Egyezményben biztosított jogokkal. És bár a Kúria ítélete szorosan kapcsolódik az egyéni kérelemben előadottakhoz, teljes mértékben nem ültethető át a kérelmező egyéni helyzetére (59. §), így nem vetíthető előre, hogy milyen kimenetele lett volna egy általa indított pernek. (60. §).

A strasbourgi bíróság döntésével a Kúriának huszártelapi iskola ügyében született döntése véglegessé vált. Az ítélelthozatal óta Kósa Amanda szüleinek köszönhetően, aktív közbenjárásuk és segítségük nyomán több tucat roma gyermek iratkozott ki a Sója iskolából, és ment át a város más iskoláiba. Akik ott maradtak, szabadon választják az iskolát a bírósági döntés szerint, ami jogerősen egy nem szegregáló intézmény, miként annak fenntartója sem különíti el a roma gyerekeket (l. Ercse, 2018 jelen kötet).

Irodalom

- Brown, R. L. (2006): The Third Little Rock Crisis. *The Arkansas Historical Quarterly*, 65.1. 39–44.
- Czibere Károly (2014): *Sajtóközlemény*. Szociális ügyekért és Társadalmi felzárkózásért Felelős Államtitkárság, 2014. november 6.
- DARE-Net projekt (2014): A szegregáció felszámolása és fellépés a romákért az oktatási hálózatban: *Kézikönyv a magyarországi iskolai szegregáció dokumentálásához és monitorozásához*. <http://www.dare-net.eu/cms/upload/file/guide-for-monitoring-and-documenting-school-segregation-hungary-hungarian-2014.pdf>
- Ercse Kriszta (2018): Az állam által ösztönzött, egyház-asszisztált szegregáció mechanizmusa. In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *Én véttem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged. 177–199.
- Faji Egyenlőségi Irányelv (2000): A Tanács 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. Az Európai Községek Hivatalos Lapja, L 180. szám. *Official Journal of the European Communities*, 43. sz.
- Titkolták a számokat: elithálózatot épít az állam (2015. 01. 12.): *Népszabadság*.
- Szabó Máté (2013): Az Alapvető Emberi Jogok Biztosának tájékoztatása (AJB-1165/2013).
- Varga Júlia (2015, szerk.): *A közoktatás indikátorrendszere 2015*. Magyar Tudományos Akadémia. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-Tudományi Intézet (MTA KRTK KTI), Budapest.